

WALDEMAR PAŁĘCKI MSF

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Lublin

ORCID: 0000-0002-2154-9356

Posługi świeckich w liturgii słowa we Mszy św. na przestrzeni wieków

Ministry of the Laity in the Liturgy of the Word Through the Centuries

Abstrakt

Liturgia ze swej natury domaga się zaangażowania wielu osób podczas jej sprawowania. W Konstytucji o liturgii świętej Soboru Watykańskiego II zaznaczono, że „w odprawianiu liturgii każdy spełniający swą funkcję, czy to duchowny, czy świecki, powinien czynić tylko to i wszystko to, co należy do niego z natury rzeczy i na mocy przepisów liturgicznych” (KL 28). Z perspektywy wielu lat od ogłoszenia konstytucji soborowej zachęta ta jest ciągle aktualna, tym bardziej, że przez wiele wieków celebrowanie liturgii było sklerikalizowane, a wierni świeccy stali się wyłącznie słuchaczami. Na nowo na posługę podczas liturgii słowa zwrócił uwagę papież Paweł VI w *motu proprio* „*Ministeria quaedam*”, a zwłaszcza papież Franciszek w *motu proprio* „*Spiritus Domini*”, dopuszczając do tej posługi również kobiety. Celem niniejszego artykułu jest ukazanie znaczenia i roli osób pełniących posługę podczas liturgii słowa we Mszy św. z perspektywy historii liturgii. Począwszy od św. Justyna, poprzez Ojców Kościoła, rozporządzenia soborów i synodów, przedstawiono miejsce lektorów i psalterzystów pełniących swoją posługę w czasie Mszy św. Podkreślono, że osoby pełniące posługę lektorów w trzech pierwszych wiekach były przede wszystkim osobami świeckimi. Dopiero od papieża Syrycjusza lektorat stał jednym ze stopni do otrzymania święceń wyższych. W ten sposób doszło do sklerikalizowania pełnienia tej funkcji. Również psalterzystów na Wschodzie dość wcześnie zaliczano do stanu duchownego. Klerikalizację pełnionej funkcji przypieczętował zwyczaj ustanawiania lektorów i psalterzystów w formie święceń. Stan ten został zmieniony dopiero po Soborze Watykańskim II.

Słowa kluczowe: lektor, psalterzysta, posługi, liturgia słowa, Msza św.

Abstract

By its nature, the celebration of the liturgy requires the involvement of many persons. In its constitution on the holy liturgy the Second Vatican Council stated that, “In liturgical celebrations each person, minister or layman, who has an office to perform, should do all of, but only, those parts which pertain to his office by the nature of the rite and the principles of liturgy” (SC 28). From the perspective of many years since the promulgation of the conciliar constitution, this encouragement is still valid; all the more so, as for many centuries the liturgy was clericalized and the lay faithful had become simply an audience. Pope Paul VI drew attention again to service during the Liturgy of the Word in his *moto proprio*, *Ministeria Quaedam*, and Pope Francis, especially, in his *moto proprio* *Spiritus Domini*, including women in this ministry. The goal of this article is to show the significance and role of persons serving during the Liturgy of the Word at Mass from the point of view of the history of the liturgy. Beginning with St. Justin, through the Fathers of the Church, and the directives of Councils and Synods, the place of lectors and psalmists performing their ministry during Mass is presented. It is noted that for the first three centuries [of the Church], those serving as lectors were primarily lay persons. It was only until Pope Siricius that the lectorate became one of the steps to receiving major orders. In this manner the fulfilling of this function became clericalized. Cantors in the East[ern Church] were also included in the clerical state quite early on. The clericalization of these functions was sealed by the custom of designating lectors and psalmists under the form of holy orders. This state of affairs was changed only after the Second Vatican Council.

Keywords: Lector, Cantor, Ministry, Liturgy of the Word, Holy Mass.

Liturgia, która obejmuje całą rzeczywistość stworzonego świata w różnych jej aspektach uświęcenia człowieka i uwielbienia Boga, ze swej natury domaga się zaangażowania wielu osób podczas jej sprawowania. Na ten fakt zwrócono uwagę w Konstytucji o liturgii świętej Soboru Watykańskiego II (dalej: KL) w słowach: „W odprawianiu liturgii każdy spełniający swą funkcję, czy to duchowny, czy świecki, powinien czynić tylko to i wszystko to, co należy do niego z natury rzeczy i na mocy przepisów liturgicznych” (KL 28)¹. Ten postulat miał też wymierny aspekt poprzez zachętę, aby podczas krytycznego opracowania nowych ksiąg liturgicznych w rubrykach przewidzieć także rolę dla wiernych (por. KL 31).

¹ Sobór Watykański II. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium* [dalej: KL]. 2012. W *Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*. Red. Maria Przybył, 48–78. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

Z perspektywy ponad 50 lat od ogłoszenia konstytucji soborowej zachęta ta jest ciągle aktualna, tym bardziej, że przez wiele wieków celebrowanie liturgii była skleryzowana, a wierni świeccy stali się wyłącznie słuchaczami. Nie było to zgodne z ideą pierwszych wieków chrześcijaństwa. Już bowiem w *Dziejach Apostolskich* zwrócono uwagę na podział różnych posług i funkcji, czego przykładem jest ustanowienie diakonów. Apostołowie postanowili wówczas: „Upatrzcie zatem, bracia, siedmiu mężów spośród siebie, cieszących się dobrą sławą, pełnych Ducha i mądrości. Im zlecimy to zadanie. My zaś oddamy się wyłącznie modlitwie i posłudze słowa” (Dz 6,3-4). Podział i zaangażowanie wiernych doprowadziły do wyodrębnienia pewnych posług liturgicznych. Jak zaznaczył to papież św. Paweł VI (1963–1978) w *motu proprio* „*Ministeria quaedam*”, dla prawidłowego sprawowania kultu Bożego i służenia ludowi Bożemu pewne posługi zostały ustanowione przez Kościół stosownie do potrzeb już w bardzo dawnych czasach. Powierzano w ten sposób wiernym wypełnianie pewnych czynności liturgicznych oraz dzieł miłości. Przekazywanie tych obowiązków łączyło się najczęściej z przyjętym obrzędem liturgicznym². Niektóre z tych posług, jak ostiariat, lektorat, egzorcystat i akolitat, w ciągu wieków związane z koniecznością formacji do święceń wyższych, a ich przyjęcie – jako święceń niższych – było warunkiem włączenia do stanu duchownego³.

Reformując wielowiekową strukturę święceń wyższych i niższych, papież Paweł VI postanowił, aby przywrócić świeckim możliwość spełniania niektórych posług w czasie liturgii, określanej przed Soborem Watykańskim II jako msza katechumenów. Motywem tego była idea, aby pominąć wszystko to, co się z nich w ciągu wieków zdezaktualizowało⁴. Do tych funkcji spełnianych przez osoby świeckie podczas liturgii słowa należy posługa czytania tekstów biblijnych i śpiewu. Spojrzenie na te posługi z perspektywy historii liturgii i w świetle najstarszych zachowanych źródeł liturgicznych pozwoli ukazać ich znaczenie w zgromadzeniu liturgicznym, tym bardziej, że nowy impuls naukowej refleksji został nadany przez papieża Franciszka wraz z wydaniem *motu proprio* „*Spiritus Domini*”.

² Por. Paulus VI. 1972. „Litterae apostolicae motu proprio datae *Ministeria quaedam*” (15.08.1972). *Acta Apostolicae Sedis* 64: 529–530.

³ Por. Bogusław Nadolski. 2006. *Leksykon liturgii*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum, 1203.

⁴ Por. Paulus VI. 1972. „Litterae apostolicae motu proprio datae *Ministeria quaedam*” (15.08.1972), 530.

1. Posługa czytania Pisma Świętego

Zwyczaj czytania Pisma Świętego podczas liturgii sięga liturgii synagoidalnej. W tradycji żydowskiej wprawdzie każdy dorosły mężczyzna mógł czytać święte teksty, ale komentarz do ksiąg prorockich wygłaszał tylko ten, kto ukończył 30 lat (por. Mt 4,23; Łk 4,44; Dz 13,5.15)⁵. Już w okresie wczesnochrześcijańskim i patrystycznym podczas zgromadzeń liturgicznych na spotkaniu liturgicznym występowała osoba, która proklamowała czytania, w odróżnieniu od przewodniczącego. Ten podział ról miał uwypuklić dialogiczny charakter liturgii, kiedy ktoś inny odczytywał słowo kierowane od Boga oraz to słowo, które przez przewodniczącego wznosiło się od wspólnoty do Boga⁶.

1.1. Lektorzy świeccy i duchowni

Najstarszym zachowanym świadectwem o istnieniu posługi lektora jest *Apologia I św. Justyna* (zm. w 165 r.). Autor zaznacza w niej, że w dniu, zwanym Dniem Słońca, odbywało się wspólne zebranie, podczas którego czytano Pamiętniki apostołskie albo Pisma prorockie tak długo, jak pozwalał na to czas. Następnie, gdy lektor skończył czytać, przełożony wyjaśniał słowo i napominał wiernych oraz zachęcał do postępowania według tych nauk. Następnie wszyscy powstawali z miejsc, aby wspólnie się modlić⁷. Wprawdzie w czasach św. Justyna urząd lektora nie był jeszcze usankcjonowany prawnie, ale jest on najstarszą posługą pośród późniejszych święceń niższych.

Świadkiem o istnieniu znaczącej liczby posługujących, w tym lektorów, za papieża św. Korneliusza (251–253) jest Euzebiusz z Cezarei (zm. ok. 340 r.). W swojej *Historii kościelnej* odnotował, że za czasów tego papieża w Rzymie pełniło swoją posługę i urząd 46 kapłanów, 7 diakonów, 7 subdiakonów, 42 akolitów, 52 egzorcystów, lektorów i ostiariuszów, więcej niż 1500 wdów i biednych⁸. Podczas prześladowań za cesarza Dioklecjana (zm. ok. 316 r.), jak podaje Euzebiusz z Cezarei, istniała liczna zróżnicowana grupa osób duchownych

⁵ Por. Czesław Krakowiak. 2006. „Lektor w historii i we współczesnych dokumentach Kościoła. Kobieta lektor”. *Anamnesis* 46: 60.

⁶ Por. Josef A. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*. Wien – Freiburg – Basel: Verlag Herder, 524.

⁷ Por. Święty Justyn. 1926. *Apologia. Dialog z Żydem Tryfonem* (Pisma Ojców Kościoła. T. 4). Poznań: Fiszer i Majewski, 77.

⁸ Por. Euzebiusz z Cezarei. 1924. *Historia kościelna. O męczennikach palestyńskich* (Pisma Ojców Kościoła. T. 3). Poznań: Fiszer i Majewski, 302.

i pełniących posługi. Jak zapisał w przywołanym dziele, „całe tłumy wszędzie znalazły się w więzieniu, a więzienia, przeznaczone od czasów niepamiętnych dla morderców i łotrów, zostały wówczas przepełnione biskupami, kapłanami, diakonami, lektorami i egzorcystami, tak że już tam nawet miejsca nie było dla zasądzonych zbrodniarzy”⁹.

W Kościele pierwszych trzech wieków funkcja lektora była znana podczas zgromadzeń liturgicznych, a jej spełnianie poprzedzało oficjalne ustanowienie. Świadcstwo to można odnaleźć w pismach Ojców Kościoła. Św. Cyprian (zm. w 258 r.) w swoich listach pisze o ustanowieniu dwóch lektorów: Aureliusza¹⁰ oraz Celeryna¹¹. Również Tertulian (zm. w 240 r.) wspomina o posłudze diakonów i lektorów¹².

Od IV w. posługę lektora pełnili głównie młodzi chłopcy. Świadczą o tym chociażby pisma św. Ambrożego (zm. w 398 r.)¹³, św. Paulina z Noli (zm. w 431 r.)¹⁴ oraz św. Sydoniusza Apolinarego (zm. w 482 r.)¹⁵. Ich zadaniem było czytanie Pisma Świętego za wyjątkiem Ewangelii, ponieważ dość wcześnie zarezerwowano jej proklamację dla diakonów. Na Wschodzie najwcześniejszym świadectwem są *Konstytucje apostołskie*¹⁶, a na Zachodzie świadectwo św. Hieronima (zm. w 420 r.)¹⁷. W związku z czytaniem Pisma Świętego lektorzy musieli otrzymać wykształcenie, a sprzyjało temu życie we wspólnocie. Ponadto uważano, że posługę tę powinny pełnić dzieci, gdyż ze względu na swoją niewinność były jak najbardziej odpowiednie, aby czytać Pismo Święte podczas zgromadzeń liturgicznych¹⁸. Również papież św. Zozym (417–418) wspomina o młodym wieku lektorów, którzy po chrzcie mieli pełnić tę funkcję do 20. roku życia. Jeżeli natomiast dorosły chciał zostać zaliczony do posługujących, wówczas przez pięć lat miał przebywać wśród lektorów lub egzorcystów. Następnie przenoszono go do grona akolitów lub sub-

⁹ Euzebiusz z Cezarei. 1924. *Historia kościelna*, 368.

¹⁰ Por. Cyprianus. *Epistola XXXIII: Ad clerum et plebem, de Aurelio lectore ordinato*. PL 4, 317–320.

¹¹ Por. Cyprianus. *Epistola XXXIV: Ad clerum et plebem, de Celerino lectore ordinato*. PL 4, 320–324.

¹² Por. Tertulianus. *Liber de praescriptionibus adversus haereticos*. PL 2, 56–57.

¹³ Por. Ambrosius. *De excessu fratris sui Satyri libri duo*. PL 16, 1309.

¹⁴ Por. Paulinus Nolanus. *De s. Felice Natalitium Carmen IV*. PL 61, 470.

¹⁵ Por. Sidonius Apollinaris. *Liber IV, Epistola 25*. PL 58, 532.

¹⁶ Por. *Konstytucje apostołskie* (Synody i Kolekcje Praw. T. 2). 2007. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 70*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

¹⁷ Por. Hieronimus. *Epistola CXLVII. Ad Sabinianum lapsum*. PL 22, 1200.

¹⁸ Por. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*, 525.

diakonów, gdzie przebywał cztery lata. Jeżeli natomiast był godny, mógł przystąpić później do przyjęcia diakonatu¹⁹.

Od IV w. kwestie dotyczące wieku, stanu i obowiązków lektorów zostały przedłożone w nauczaniu soborów i synodów. Najstarsze rozporządzenia prawne dotyczyły kompetentnej władzy ustanawiania lektorów w Kościele. Na synodzie w Antiochii w 341 r. w kanonie 10. postanowiono, że lektorów, subdiakonów i egzorcystów mogli ustanawiać *chorepiskopi* rezydujący we wsiach i osadach – ale z tego kanonu wynika, że niekoniecznie musieli posiadać sakrę biskupią. Nawet gdyby ją posiadali, nie mogli jednak bez wiedzy biskupa danego miejsca ustanawiać diakonów i prezbiterów. *Chorepiskopus* był bowiem ustanawiany przez biskupa miejsca i jemu podlegał w dyscyplinie kościelnej²⁰.

Niezależna posługa lektora od innych funkcji w pierwszych trzech wiekach od IV w. stała się z czasem koniecznym warunkiem w ubieganiu się o inne stopnie w hierarchii duchowieństwa. Świadkiem jest synod w Sardyce (343–344), gdzie w kanonie 10. umieszczono wypowiedź bpa Hozjusza: „Uważam nadto, że z uwagą i troską należy zastanowić się nad taką oto sprawą: jeśli człowiek bogaty albo prawnik sądowy ubiegałby się o urząd biskupa, nie należy go promować, o ile nie pełnił uprzednio funkcji lektora oraz godności diakona i prezbitera; jeśli w ten sposób przejdzie przez wszystkie stopnie i zostanie uznany za godnego, będzie mógł osiągnąć godność biskupa; sprawowanie funkcji na każdym stopniu ma trwać pewien czas, dostatecznie długi, aby mogła się ujawnić wiara kandydata, jego wytrwałość, szlachetność i zacność obyczajów, a on sam uznany za godnego boskiego kapłaństwa osiągnie najwyższą godność. Nie wypada bowiem i nie dopuszcza tego dyscyplina kościelna ani zdrowy rozsądek, aby w tym względzie postępować nierozważnie i nieodpowiedzialnie, pochopnie ustanawiając biskupa, prezbitera albo diakona”²¹.

Zwyczaje związane z posługą lektora w IV w. w Kościele na Wschodzie przedstawiają *Konstytucje apostołskie* z ok. 380 r. Na uwagę zasługuje już samo porównanie lektorów i diakonów do starotestamentalnych lewitów²². Rozporządzenia dyscyplinarne dotyczące lektorów odnosiły się do osób dorosłych. Według księgi VI postanowiono, aby lektorzy pozostawali w jednym małżeństwie, a święcenia lektoratu mieli przyjąć przed jego zawarciem. Zaznaczono: „Pozwalamy im się oże-

¹⁹ Por. *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*. T. 1. 1963. Wyd. Cyrille Vogel, Reinhard Elze, 11. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.

²⁰ Por. *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku* (Synody i Kolekcje Praw. T. 1). 2006. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 137*–138*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

²¹ *Dokumenty synodów od 50 do 381 roku*, 137*–138*.

²² Por. *Konstytucje apostołskie*, 43*.

nić wedle woli, aby uniknęli grzechu i nie zasłużyli na karę. Nikomu jednak, kto należy do stanu duchownego, zgodnie z przepisem prawa nie pozwalamy brać za żonę nierządnicy, niewolnicy, wdowy ani kobiety porzuconej²³. Rozporządzenia te powtórzono również w księdze VIII²⁴. Ponadto zobowiązywano ich do przestrzegania dyscypliny kościelnej i zachowania moralności. Tak samo jak duchownym, lektorom pod groźbą wykluczenia z ich stanu zakazano gry w kości oraz pijaństwa²⁵; również – jeżeli lektor lub kantor nie zachowaliby Wielkiego Postu, wówczas mieli być złożeni z urzędu²⁶. Lektorzy, podobnie jak inni posługujący we wspólnocie mieli prawo do korzystania ze składanych darów przez wiernych. Wraz z subdiakonami, kantorami i diakonisami otrzymywali ich jedną część²⁷.

W Rzymie od IV w. lektorat stawał się powoli jednym ze „szczebli drabiny” podczas wchodzenia do życia osób duchownych w strukturze hierarchicznej. Stało się to normą za papieża Syrycjusza (384–399)²⁸. Można jednak w praktyce Kościoła zachodniego zauważyć podwójną ścieżkę. Przykładem są rozporządzenia synodu w Rzymie z 385 r. W kanonie 9. postanowiono: „Ktokolwiek przeto od niemowlęctwa ofiaruje się na służbę Kościołowi, powinien zostać ochrzczony przed osiągnięciem dojrzałości i włączony w posługę lektoratu. Od wczesnej młodości, aż do trzydziestego roku życia, jeśli będzie żył uczciwie, zadowolając się jedną tylko żoną, i to taką, którą wziął jako dziewicę wspólnym błogosławieństwem za pośrednictwem kapłana, powinien zostać akolitą i subdiakonem; później niech dostąpi stopnia diakonatu, jeśli sam uzna się za godnego i jeśli najpierw będzie wstrzemięźliwy. Dalej, jeśli ponad pięć lat nienagannie będzie posługiwał, odpowiednio niech osiągnie prezbiterat. Następnie, po dziesięciu latach, będzie mógł zyskać katedrę biskupią, jednak jeśli przez ten czas zostanie potwierdzona nieskazitelność jego życia i wiary²⁹. Natomiast w kanonie 10. zapisano: „Kto zaś, będąc już w podeszłym wieku, powodowany zwróceniem się ku lepszemu zamiarowi, spieszy przejść z laikatu do świętej służby, nie inaczej dostanie owoc swego pragnienia, jak tylko gdy w tym czasie, w którym będzie chrzczony, natychmiast zostanie włączony do liczby lektorów i egzorcystów, jednak jeśli wiadomo by było,

²³ *Konstytucje apostolskie*, 154*–155*.

²⁴ Por. *Konstytucje apostolskie*, 278*.

²⁵ Por. *Konstytucje apostolskie*, 282*.

²⁶ Por. *Konstytucje apostolskie*, 289*.

²⁷ Por. *Konstytucje apostolskie*, 258*.

²⁸ Por. Siricius. *Epistola I. Ad Himerium episcopum Tarraconensem*. PL 13, 1142.

²⁹ *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku* (Synody i Kolekcje Praw. T. 4). 2010. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 41*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

że miał lub ma jedną żonę i wziął ją jako dziewicę. Po tej inicjacji, gdy miną dwa lata, przez następne pięć lat niech będzie akolitą i subdiakonem, i tak niech będzie promowany na diakona, jeśli przez ten czas zostanie uznany za godnego. Następnie już z biegiem czasu jak najbardziej zasłużenie niech otrzyma prezbiterat lub biskupstwo, jeśli wybierze go duchowieństwo i lud”³⁰.

Według rozporządzeń synodalnych można zauważyć, że w IV w. powoli następuje polaryzacja w pełnieniu funkcji lektora. Funkcję tę mogły wykonywać osoby, które wybierały albo drogę w życiu duchownym, albo w życiu rodzinnym. Na synodzie w Hipponie 8 października 393 r. postanowiono, aby dorastający lektorzy wstępować albo w związek małżeński, albo składali śluby. Ponadto zdecydowano, aby odsunąć od pełnienia tej posługi lektorów, którzy powtórnie się ożenili³¹.

Pod koniec IV w. następuje przeniesienie akcentu w pełnieniu funkcji lektora z osób świeckich na rzecz osób duchownych, gdyż wkrótce lektorów zaczęto zaliczać do tego grona. Wyraźne rozporządzenia podjęto na synodzie w Kartaginie w 397 r. W kanonach 18. i 19. zapisano: „Lektorzy winni czytać do czasu pełnoletności; następnie, jeśli nie wybiorą sobie żon zachowując czystość, bądź nie złożą przysięgi wstrzemięźliwości, nie wolno im czytać. (...) Również lektorzy zwani są duchownymi”³². Podobnie w kanonie 21. powtórzono rozporządzenie o przynależności lektorów do stanu duchownego³³. Zostało to przypomniane także na synodzie we Frygii pod koniec IV w., kiedy w trosce o morale, duchowni: prezbiterzy i diakonii oraz pozostałe osoby posiadające niższe święcenia – subdiakoni, lektorzy, kantorzy, egzorcyci i odźwierni, a także asceci i mnisi mieli zakaz wstępowania do ołtarza³⁴.

Jeszcze w V w. zobowiązanie lektorów do celibatu nie było jednoznacznie rozstrzygnięte. Świadczą o tym rozporządzenia synodów z tego czasu. Według synodu w Toledo z ok. 400 r., jeśliby wierny lektor poślubił wdowę, lub żonę innego mężczyzny, miał pozostać lektorem, a co najwyżej przyjąć subdiakoniat³⁵. Również na synodzie w Kartaginie w 419 r. postanowiono, że gdy lektorzy osiągnęli wiek dojrzałości, byli zobowiązani albo ożenić się, albo złożyć ślub wstrzemięźliwości³⁶. Na synodzie w Narbonne (458–459) postanowiono, aby służyć ołtarza, jak biskupi czy prezbiterzy, jeżeli wcześniej jako lektorzy byli żonaci, mieli odtąd żyć we wstrzemięźli-

³⁰ *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 41*.

³¹ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 61*.

³² *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 77*.

³³ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 95*.

³⁴ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 114*.

³⁵ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 121*.

³⁶ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 264*.

wości³⁷. O możliwości zawierania związków małżeńskich przez lektorów świadczy również nauczanie papieża Leona Wielkiego (440–461)³⁸. Zasady te znalazły swoje miejsce również pośród kanonów Soboru w Chalcedonie z 451 r., zaznaczając w kanonie 14., aby żony lektorów nie pochodziły ze wspólnot heretyckich, pogańskich i żydowskich, chyba że zdecydują się wstąpić do wspólnoty Kościoła³⁹. Podobnie zabraniano lektorom zawierania małżeństwa z cudzołożną niewiastą, na co zwrócono uwagę na synodzie w Tarragonie w 516 r. Jeżeli nie chcieliby dostosować się do tych rozporządzeń, to mieli być wykluczeni z grona lektorów⁴⁰.

Miejscem kształcenia młodych lektorów miały być domy kapłańskie. Jak zapisano na synodzie w Vaison w 529 r.: „Postanowiliśmy, aby wszyscy prezbiterzy ustanowieni w parafiach, zgodnie ze zwyczajem, o którym wiemy, że z dużym pożytkiem praktykowany jest w całej Italii, przyjmowali do siebie do domu, gdzie sami mieszkają, młodszych lektorów, ilu tylko mieliby bezzennych, i jak dobrzy ojcowie żywiąc ich duchowo, dążyli do tego, by przygotowywali psalmy, przykładali się do lektury Pisma Świętego i by kształcili ich w prawie Pana, by zadbać o godnych następców dla siebie i otrzymać od Pana wieczne nagrody”⁴¹. Po osiągnięciu pełnoletności mogli zawierać związki małżeńskie. Na pierwszym synodzie w Bradze (561 r.) postanowiono także, ażeby ze stanu świeckiego do stanu kapłańskiego nikt nie przechodził wcześniej, niż najpierw przez pełny rok w funkcji lektoratu lub subdiakonatu pozna naukę Kościoła⁴². Żonaci mężczyźni mogli nadal pełnić posługę lektora, o czym świadczą kanony drugiego synodu w Bradze (572 r.)⁴³. Za Justyniana w 546 r. wiekiem otrzymania święceń był 18. rok życia. Jeżeli dzieci nie mogły być w *schola lectorum*, przechodziły do *schola cantorum*⁴⁴.

Do przełomu VII i VIII w. lektorzy świeccy pełnili swą funkcję zarówno na Wschodzie, jak i Zachodzie. Od tego czasu w Rzymie podczas papieskiej liturgii stacyjnej zarezerwowano czytanie dla subdiakona i taki stan obowiązywał podczas

³⁷ Por. *Dokumenty synodów od 431 do 504 roku* (Synody i Kolekcje Praw. T. 6). 2011. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 226*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

³⁸ Por. Leonus Magnus. *Epistola CLXVII. Ad Rusticum Narbonensem episcopum*. PL 54, 1204.

³⁹ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 1. 2002. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 239. Kraków: Wydawnictwo WAM.

⁴⁰ Por. *Dokumenty synodów od 506 do 553 roku* (Synody i Kolekcje Praw. T. 8). 2014. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 38*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

⁴¹ *Dokumenty synodów od 506 do 553 roku*, 138*.

⁴² Por. *Dokumenty synodów od 553 do 600 roku* (Synody i kolekcje praw. T. 12). 2020. Oprac. Henryk Pietras, 18*. Kraków: Wydawnictwo WAM.

⁴³ Por. *Dokumenty synodów od 553 do 600 roku*, 62*.

⁴⁴ Por. Mario Righetti. 2005. *Manuale di storia liturgica*. Milano: Ancora, 379–380.

Mszy uroczystych właściwie do Soboru Watykańskiego II. Podczas Mszy prywatnych natomiast czytanie wykonywał lektor lub kleryk, a stan ten trwał do XIII w., kiedy funkcję tę podczas Mszy prywatnej przejął kapłan⁴⁵.

Wyraźne rozporządzenia dotyczące lektorów jako osób, które otrzymały święcenia niższe, zapisano na Soborze Nicejskim II w 787 r. W kanonie 14. postanowiono: „Dla wszystkich jest oczywiste, że w odniesieniu do świętej służby kapłańskiej powinien być zachowywany właściwy porządek, przeto jest rzeczą miłą Bogu dokładne przestrzeganie funkcji kapłańskich. Zauważono, że niektórzy klerycy, otrzymawszy jako dzieci tonsurę duchownego, nie mając zaś święceń udzielonych przez biskupa, podczas nabożeństwa czytają z ambony. Ponieważ jest to sprzeczne z zaleceniami kanonicznymi, nakazujemy, aby w przyszłości tego nie czyniono”⁴⁶. Na Soborze Konstantynopolińskim (869–870) ustalono, że kandydat w przygotowywaniu się do święceń jeden rok miał pełnić funkcję lektora⁴⁷.

W dokumentach Soboru Trydenckiego (22. sesja z 1563 r.) wskazano na zadania i posługę lektorów. Jak przypomniano, ich powinnością dawniej było czytanie ksiąg Pisma Świętego i Ewangelii, ale bez pozdrowienia ludu. Spełniali oni obowiązki notariuszy i pisarzy, troszczyli się o biblioteki, wygłaszali lekcje oraz błogosławili chleb i nowe owoce. Sobór postanowił przywrócić tę funkcję, aby mogli oni czytać Pismo Święte przed rozpoczęciem Eucharystii, czy podczas oficjum nocnego. Wskazano również, że mogli oni zajmować się sporządzaniem spisów donacji, prowadzeniem dokumentów dotyczących danego kościoła czy wspólnoty⁴⁸.

W Konstytucji o liturgii świętej jest mowa o lektorach, którzy spełniają swoją posługę liturgiczną (por. KL 29). Oficjalnie były to nadal osoby duchowne, gdyż jeszcze posługa ta związana była ze święceniami niższymi, o czym przypomina instrukcja *Inter Oecumenici* z 26 września 1964 r. (por. nr 13b)⁴⁹. Faktycznie dopiero ten stan zmienił dokument *motu proprio* papieża Pawła VI *Ministeria quaedam* z 15 sierpnia 1972 r. Przewidziano w nim, że zadaniem lektora jest: czytanie słowa Bożego w zgromadzeniu liturgicznym; wykonywanie psalmu międzylekcyjnego w przypadku braku psalterzysty; wypowiedanie intencji w modlitwie powszechnej w sytuacji braku kantora czy diakona; kierowanie śpiewem oraz czynnym uczest-

⁴⁵ Por. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*, 525–526.

⁴⁶ *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 1, 367.

⁴⁷ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 2. 2003. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 61. Kraków: Wydawnictwo WAM.

⁴⁸ Por. *Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 4. 2004. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras, 671–673. Kraków: Wydawnictwo WAM.

⁴⁹ Por. *Sacra Congregatio Rituum*. 1964. „*Instructio Inter Oecumenici*” (26.09.1964), *Acta Apostolicae Sedis* 56: 880.

nictwem wiernych podczas zgromadzenia liturgicznego; przygotowanie wiernych do owocnego przyjęcia sakramentów oraz czuwanie nad przygotowaniem wiernych do czytania Pisma Świętego w czasie liturgii. Dlatego też sam lektor powinien umiłowac Pismo Święte⁵⁰.

Zagadnieniom wyboru świeckich do pełnienia tej funkcji zajął się Synod Biskupów z 1987 r. W adhortacji apostołskiej *Christifideles laici* Jan Paweł II podkreślił, że urząd lektoratu i akolituatu mogą być powierzone osobom świeckim, ale tylko mężczyznom (nr 23; por. KPK, kan. 230 § 1)⁵¹. Kobiety nie mogły pełnić posługi lektora, gdyż już na synodzie w Nantes w 895 r. zakazano kobietom pełnienia jakichkolwiek posług przy ołtarzu, a nawet zbliżania się do niego. Tę zasadę przypomniał również papież Benedykt XIV (1740–1758) w encyklice *Allatae sunt* z 26 lipca 1755 r. (nr 29)⁵². Kodeks Prawa Kanonicznego z 1917 r. również podtrzymał ten zakaz posługiwania, nawet wtedy, gdy nie było żadnego mężczyzny. Kobiety jedynie z daleka mogły odpowiadać kapłanowi (por. kan. 813 § 1–2)⁵³.

Punktem przełomowym był Sobór Watykański II, który orzekł, że świeccy mogą na powrót wypełniać swoje funkcje liturgiczne. Według *Ordo Missae* z 6 czerwca 1969 r., zgodnie z roztropną decyzją przełożonego, kobiety mogły pełnić funkcje poza prezbiterium (nr 66)⁵⁴. Kongregacja Kultu Bożego w instrukcji *Liturgicae instaurationes* z 5 września 1970 r. przypomniała, że posługę tę mogły pełnić kobiety po zezwoleniu przez konferencję biskupów (nr 7)⁵⁵. W *Ordo Missae* zaznaczono jednak, że zgodnie z ustaleniami czytania należy proklamować z ambony, gdyż z tego miejsca czyta się lekcje (nr 91)⁵⁶. W instrukcji *Inaestimabile do-*

⁵⁰ Por. Paulus VI. 1972. „Litterae apostolicae motu proprio datae *Ministeria quaedam*” (15.08.1972), 532.

⁵¹ Por. Ioannes Paulus. 1989. „Adhortatio apostolica post-synodalis *Christifideles laici*” (24.01.1989). Acta Apostolicae Sedis 81: 433; *Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983) [dalej: KPK], 1983. Acta Apostolicae Sedis 75 (pars II): 1–317. Tekst polski: Kodeks prawa kanonicznego (stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski). 2022. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.

⁵² Por. Krakowiak. 2006. „Lektor w historii i we współczesnych dokumentach Kościoła. Kobieta lektor”, 69.

⁵³ Por. *Sacerdos Missam ne celebret sine ministro qui eidem inserviat et respondeat. Minister Missae inserviens ne sit mulier, nisi, deficiente viro, iusta de causa, eaque lege ut mulier ex longinquo respondeat nec ullo pacto ad altare accedat* (kan. 813 § 1–2). *Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (25.01.1917) [dalej: KPK/17]. 1917. Acta Apostolicae Sedis 9 (pars II): 1–593.

⁵⁴ Por. *Ordo Missae. Editio typica*. 1969. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis, 31.

⁵⁵ Por. *Sacra Congregatio pro Cultu Divino*. 1970. „*Instructio Liturgicae instaurationes*” (05.09.1970). Acta Apostolicae Sedis 62: 700.

⁵⁶ Por. *Ordo Missae*, 36.

num z 3 kwietnia 1980 r. przypomniano, że funkcję lektora mogą pełnić kobiety (nr 18)⁵⁷, ponieważ proklamacja słowa podczas liturgii jest wykonywaniem w liturgii kapłaństwa wiernych⁵⁸.

1.2. Obowiązki, posługa liturgiczna i strój lektora

Zadaniem lektora było czytanie Pisma Świętego podczas zgromadzeń liturgicznych, ale w czasie prześladowań mieli oni także strzec księgi Pisma Świętego. Często pełnili również funkcje sekretarzy biskupów oraz sporządzali kopie kodeksów Biblii. Do zadań lektora należało także noszenie listów biskupa⁵⁹.

Kiedy lektor spełniał swoją posługę, wówczas w okresie starorzymskim zakładał ornat (*planeta vel casula*) w formie dzwonu. Różnica polegała na tym, że diakon i subdiakon podnosili ten ornat z przodu, aby mieć wolne ręce do spełniania czynności, subdiakon natomiast tak podnosił ten ornat, że z przodu tworzyły się fałdy. Podczas czytania subdiakon lub inny duchowny zdejmował tę szatę⁶⁰.

Lektor pełnił swoją funkcję liturgiczną z podwyższonego miejsca, czego przykładem miał być kapłan Ezdrasz (por. Ne 8,4). Według źródeł z III i IV w. jest mowa o podwyższeniu, z którego wykonywano czytania. Na podwyższeniu mógł znajdować się pulpit⁶¹. W *Konstytucjach apostołskich* postanowiono, że „lektor zaś stojąc pośrodku na jakimś podwyższeniu odczyta teksty Mojżesza i Jozuego, syna Nawego, fragmenty z Księgi Sędziów, Królów, Kronik, dotyczące powrotu z wygnania, a nadto Hioba, Salomona i szesnastu Proroków. Po dwóch lekturach, ktoś inny odśpiewa hymny Dawida, a lud odpowie mu śpiewając refren. Następnie należy odczytać nasze Dzieje oraz listy naszego współpracownika Pawła skierowane do Kościołów pod natchnieniem Ducha Świętego”⁶². W tym czasie budowano również specjalną ambonę na zetknięciu prezbiterium z nawą kościoła. Ta ambona służyła również do wykonywania z jej stopni śpiewów podczas liturgii słowa. Na Wschodzie z ambony diakon wykonywał również prośby ektenii⁶³. Zadaniem lektora była posługa słowa,

⁵⁷ Por. Sacra Congregatio pro Cultu Divino. 1980. „*Instructio Inaestimabile donum*” (03.04.1980), *Acta Apostolicae Sedis* 72: 338.

⁵⁸ Por. Zbigniew Głowacki. 2016. „Sakramentalność liturgii słowa Bożego we Mszy Świętej”, *Roczniki Teologiczne* 63 (8): 16.

⁵⁹ Por. Krakowiak. 2006. „Lektor w historii i we współczesnych dokumentach Kościoła. Kobieta lektor”, 61.

⁶⁰ Por. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*, 526.

⁶¹ Por. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*, 527.

⁶² *Konstytucje apostołskie*, 70*.

⁶³ Por. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*, 527.

dlatego papież Sylwester I (314–335) postanowił, że lektorom nie wolno było dotykać świętych naczyń (*nullus lector vasa sacra contingat*)⁶⁴.

Na Zachodzie, na drugim synodzie w Bradze (572 r.), postanowiono, że nikomu nie wolno śpiewać psalmów, ani czytać przy pulpicie, jak tylko tym, którzy przez biskupa zostali wyświęceni na lektorów⁶⁵. Z drugiej strony przypomniano, że lektorzy nie mogli dotykać świętych naczyń ołtarzowych, tylko subdiakoni, co też znalazło już swoje rozporządzenia na pierwszym synodzie w Bradze (561 r.)⁶⁶.

Sposób odczytywania przez wieki wskazywał na konkretne jego miejsce i sposób. Lektor według *Ordo XV* z lat 775–800 r. odczytywał lekcje stojąc na stopniach (*ad legendum in grado*)⁶⁷. Subdiakon odczytywał stojąc na swoim miejscu zwrócony do ołtarza, czyli odwrócony plecami do ludu. Diakon proklamował Ewangelię skierowany na północ⁶⁸.

O funkcji pełnionej podczas liturgii przez lektora jest mowa w *Ordines Romani*. *Ordo I* z Rzymu, które powstało w latach 690–700 r., wspomina o oddzielnym urzędzie lektora w czasie liturgii papieskiej⁶⁹. O czytaniu przez lektora tekstu lekcji mowa w *Ordo V*, które przedstawia trzeci porządek Mszy papieskiej z ok. 850–900 r.⁷⁰ Podobnie jest mowa w *Ordo Romanus VI*, które stanowi skrót tzw. opisu Mszy papieskiej (powstałe po 850 r.) i określane jest jako *Ordo Cassandra*⁷¹. Zgodnie z *Ordo XXIII* – rzymskim opisem liturgii Wigilii Paschalnej z 700–750 r. – pierwsze czytanie podczas Wigilii Paschalnej było przez lektora odczytywane po grecku, aczkolwiek w sakramentarzach rzymskich nie zachowała się wzmianka, że czytania w Wigilię Paschalną odczytywano po grecku. Według *Ordo de Saint-Amand* (*Ordo XXX B*, nr 39, 41), które powstało we Frankonii w latach 775–800 r., z krajów frankońskich zakładano, że dwie serie lekcji i hymnów są najpierw w całości wykonywane po grecku, a następnie po łacinie. Zwyczaj ten mógł powstać w okresie bizantyjskim w połowie VI w.⁷²

⁶⁴ Por. *Canon vel constitutio Silvestri episcopi Urbis Romae, et domini Constantini Augusti, qualiter ecclesiastici gradus custodiantur, vel religio*. PL 8, 835.

⁶⁵ Por. *Dokumenty synodów od 553 do 600 roku*, 63*.

⁶⁶ Por. *Dokumenty synodów od 553 do 600 roku*, 16*.

⁶⁷ Por. Michael Andrieu. 1951. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 3. Leuven: Edité par Peeters Publishers, 99.

⁶⁸ Por. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*, 528.

⁶⁹ Por. Michael Andrieu. 1948. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 2. Leuven: Edité par Peeters Publishers, 80.

⁷⁰ Por. Andrieu. 1948. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 2, 215.

⁷¹ Por. Andrieu. 1948. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 2, 245.

⁷² Por. Andrieu, *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 3, 272, 472.

Po Soborze Trydenckim zaznaczono, że podczas Mszy śpiewanej epistolę wykonywał lektor ubrany w komżę⁷³. Zgodnie z rozporządzeniem Kongregacji Obrzędów z 5 lipca 1698 r., jeżeli podczas uroczystej Mszy św. nie był obecny subdiakon, mógł lekcje odśpiewać kleryk posiadający niższe święcenia. Zaznaczono przy tym, że nie zakładał on manipularza⁷⁴.

1.3. Obrzęd ustanowienia lektorów

Najstarsza wzmianka o ustanowieniu lektorów występuje w *Tradycji apostołskiej* – w I rozdziale o duchowieństwie w 10. punkcie: *O lektorze*. Jak zapisano: „Lektora wprowadza się, kiedy biskup wręcza mu księgę, rękę zaś na niego się nie kładzie”⁷⁵.

O ustanowieniu lektorów jest mowa w *Konstytucjach apostołskich*. Po nałożeniu ręki na przyszłego lektora, biskup odmawiał modlitwę: „Wieczny Boże, bogaty w litość i miłosierdzie, Ty przez swe działanie pozwoliłeś poznać budowę świata, Ty strzeżesz liczby swoich wybranych na całym świecie; wejrzyj teraz na Twego sługę, który zostaje wybrany do czytania Twoich świętych Pism Twojemu ludowi, i udziel mu Ducha Świętego, Ducha prorockiego. Ty obdarzyłeś mądrością Twego sługę Ezdrasza, aby czytał Twojemu ludowi Twoje prawa; prosimy Cię teraz, obdarz mądrością Twego sługę i daj mu nienagannie pełnić powierzone mu zadania oraz spraw, aby zasłużył na wyższą godność, przez Chrystusa, z którym Tobie chwała i uwielbienie, i Duchowi Świętemu na wieki. Amen”⁷⁶.

Jednym z najstarszych opisów ustanowienia lektorów na Zachodzie są *Dawne statuty Kościoła*, które powstały w Galii ok. 475–485 r. Zapisano: „Gdy ustanawia się lektora, niech biskup powie o nim słowo do ludu, wskazując na jego wiarę, życie i zdolności; następnie na oczach ludu niech mu przekazuje księgę, z której będzie czytał, mówiąc do niego: «Przyjmij i bądź przekazicielem słowa Bożego, abyś jeśli wiernie i z pożytkiem wypełnisz posługę, miał udział z tymi, którzy służyli słowu Bożemu»”⁷⁷. Dokładnie ten sam obrzęd zo-

⁷³ Por. Jungmann. 1962. *Missarum sollemnia*, 526.

⁷⁴ Por. *Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituum ex actis eiusdem collecta eiusque auctoritate promulgata sub auspiciis ss. domini nostri Leonis Papae XIII*. T. 1. 1898. Romae: Ex Typographia Polyglotta, nr 2002, 13.

⁷⁵ Henryk Paprocki. 1976. „Hipolita Rzymskiego *Tradycja apostołska*: wstęp, przekład, komentarz”. *Studia Theologica Varsaviensia* 14 (1): 155.

⁷⁶ *Konstytucje apostołskie*, 254*.

⁷⁷ *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 271*.

stał powtórzony w *Ordo XXXIV*, które przedstawia rzymskie obrzędy święceń z ok. 750 r.⁷⁸

Teksty liturgiczne dotyczące ustanowienia lektorów występują w sakramentach rzymskich, czego przykładem jest Sakramentarz Gelazjański Starszy, gdzie występuje obrzęd: *Incipit ordo de sacris ordinibus benedicendis*⁷⁹. W porównaniu z wcześniejszymi źródłami dotychczasowy obrzęd rozszerzono po przekazaniu księgi o formułę *Elegunt te fratres tui...*, prosząc, aby nowy lektor poznał swój obowiązek i mógł go wypełniać, pomnażając Jego łaskę⁸⁰, oraz modlitwę końcową: *Domine, sanctae pater...*⁸¹. Taki sam obrzęd zapisano w *Supplementum Anianense: Huqusque*, ale zostało tylko zmienione ostatnie zdanie w modlitwie *Domine sanctae pater...*⁸². Według tego wzorca ustanawiano lektora, posługując się Pontyfikałem z Poitiers z IX w.⁸³

Rozbudowana celebracja ustanowienia lektorów pochodzi z 900–925 r., kiedy obrzędy święceń zostały przepracowane w krajach frankońskich. Zapisano ją w *Ordo XXXV* i zatytułowano: *In nomine Dei summi, ordo quomodo in sancta romana ecclesia lector ordinatur*. Przy przedstawieniu kandydata na lektora albo

⁷⁸ *Lector cum ordinatur, faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans eius fidem ac vitam atque ingenium. Post haec, exspectante plebe, tradat ei codicem de quo lecturus est, dicens ad eum: Accipe, et esto verbi Dei relator, habiturus, fideliter et utiliter si impleveris officium, partem cum his qui verbum Dei ministraverunt.* Zob. Andrieu. 1951. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 3, 618.

⁷⁹ Por. *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. Reg. lat. 316/ Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56 Sacramentarium Gelasianum). 1960. Wyd. Leo C. Mohlberg, 117–118. Roma: Herder.

⁸⁰ *Elegunt te fratres tui, ut sis lector in domo dei tui; ut agnoscas officium tuum, ut impleas illud; potens est enim deus, ut augeat tibi gratiam: per.* Zob. *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli*, 117–118.

⁸¹ *Domine, sanctae pater, omnipotens aeternae deus, benedicere digneris famulum tuum nomine illum in officio lectoris, ut assiduitate lectionum distinctus atque ornatus curis modulis spiritali deuotione resonet aeclesiae: per dominum.* Zob. *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli*, 118.

⁸² We wcześniejszych źródłach modlitwa kończyła się wezwaniem: (...) *atque ornatus, cuius modulis spiritali deuotione gratiam resonet Ecclesiae*. W dodatku *Huqusque* natomiast zamieszczono tekst: (...) *atque ornatus et agenda dicat, et dicta opere compleat, et in utroque sanctae ecclesiae consulat*. Zob. *Le Sacramentaire Grégorien. Ses Principales Formes d'après les plus anciens Manuscrits*. T. 1. 1971. Wyd. Jean Deshusses, 600. Fribourg: Éditions universitaires.

⁸³ *Lector cum ordinatur faciat de illo verbum episcopus ad plebem, indicans eius fidem ac vitam atque ingenium. Post haec spectante plebe tradat ei codicem, de quo lecturus est, dicens: Accipe et esto verbi dei relator, habiturus, si fideliter et utiliter impleveris officium, partem cum his qui verbum dei ministraverint. Eligunt te fratres tui, ut sis lector in domo dei tui et agnoscas officium tuum et impleas illud. Potens est enim deus ut augeat tibi gratiam. Domine, sancte pater, omnipotens aeternae deus, benedicere digneris famulum tuum hunc in officium lectoris, ut assiduitate lectionum distinctus atque ornatus et agenda dicat, et dicta opere compleat, et in utroque sanctae ecclesiae consulat. Per dominum.* Zob. Aldo Martini. 1979. *Il cosiddetto pontificale di Poitiers* (Paris, Bibliothèque de l' Arsenal, cod. 227). Roma: Herder, 10.

przez rodziców albo przyjaciela, gdyby nie miał rodziców, padały słowa: *Domine, filium habeo...*⁸⁴. Wówczas papież ustanawiający lektora odpowiadał: *Veniat et audiamus eum...*⁸⁵ zachęcając, aby posłuchać kandydata, jak czyta. Po tej próbie mogła być spełniona prośba. Kandydat przystępował i upadał do stóp papieża, całując jego stopy, który udzielał mu błogosławieństwa, przyzywając wstawiennictwa św. Piotra i św. Pawła⁸⁶. Jeżeli natomiast inny biskup ustanawiał lektora, wówczas po nałożeniu rąk na jego głowę odmawiał modlitwę: *Domine sancte, pater omnipotens...*⁸⁷.

Obrzęd błogosławienia lektora został ujednolicony i upowszechniony od X w. dzięki pontyfikatom. W Pontyfikale rzymsko-germańskim przed obrzędem ustanowienia przypomniano z kanonów Izydora, że lektor może nie tylko czytać i śpiewać lekcje, ale również mógł błogosławić chleb i nowe owoce⁸⁸. Myśl ta została powtórzona w Pontyfikale rzymskim z XII w.⁸⁹ Według Pontykalu rzymsko-germańskiego po przedstawieniu kandydatów biskup zwracał się do nich w znanej formule: *Elegerunt vos fratres...*⁹⁰, po czym podawał kodeks liturgiczny, wypowiadając słowa: *Accipite et estote verbi Dei...*⁹¹. Po wezwaniu do modlitwy: *Oremus, dilectissimi...*⁹² oraz przyklęknięciu na wezwanie diakona cele-

⁸⁴ *Domine, filium habeo, aut parentem, vel est filius amici mei, aut fuit, iam imbutum lectione sancta et arbitror quod condigne in conspectu vestro ad legendum. Si iubet sanctitas vestra, supplico ut in sancta ecclesia ex permissu vestro efficiatur lector.* Zob. Michael Andrieu. 1956. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 4. Leuven: Edité par Peeters Publishers, 33.

⁸⁵ *Veniat et audiamus eum in ecclesia legentem et, si, ita ut asseris, elimite doctus esse dinoscitur, fiat iuxta petitionem tuam.* Zob. Andrieu. 1956. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 4, 33.

⁸⁶ *Intercedente beato Petro principem apostolorum et sancto Paulo dominus. Et respondent omnes: Amen.* Zob. Andrieu. 1956. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 4, 33–34.

⁸⁷ *Domine sancte, pater omnipotens, eterne Deus, benedicere digneris hunc famulum tuum in officium lectoris, ut, assiduitate lectionum distinctus atque ornatus, cuius modulibus spiritali devotione gratiam resonet ecclesiae. Per dominum.* Zob. Andrieu. 1956. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 4, 34.

⁸⁸ *Lectorem oportet legere ei qui predicat et lectiones cantare et benedicere panem et omnes fructus novos.* Zob. *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*, 12.

⁸⁹ Por. 1938. *Le Pontifical Romaine du XII^e siècle*. W *Le Pontifical Romain au moyen-âge*. T. 1. Wyd. Michael Andrieu, 125. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.

⁹⁰ *Elegerunt vos fratres vestri, ut sitis lectores in domo Dei nostri. Et ideo agnoscite officium vestrum, ut inpleatis illud. Potens est enim Deus ut augeat vobis gratiam.* Zob. *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*, 16.

⁹¹ *Accipite et estote verbi Dei relatores, habituri, si fideliter et utiliter impleveritis officium vestrum partem cum his qui verbum Dei bene ministraverunt.* Zob. *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*, 16.

⁹² *Oremus, dilectissimi nobis, Deum patrem omnipotentem, ut super hos famulos suos N. quos in ordinem lectorum dignatur assumere, benedictionem suam clementer effundat, quatinus distincte legant que in ecclesia legenda sunt, et eadem operibus impleant.* Zob. *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*, 16.

brans recytował modlitwę: *Domine sancte, pater omnipotens, aeterne Deus...*⁹³. Tekst tej modlitwy został rozszerzony w porównaniu z wcześniejszymi źródłami, aby lektor był godny czytać słowa życia i zarówno myślą, jak i głosem wyrażnie ogłaszać je ludowi. W Pontyfikale rzymskim z XII w. zapisano ten sam obrzęd, ale można zauważyć, że formułę *Accipe...* odmawiano po formule *Eligunt te fratres...*, a tekst ostatniej modlitwy jest podobny jak w dodatku *Hucusque* do Sakramentarza Gregoriańskiego⁹⁴. Ten sam obrzęd powtórzono w Pontyfikale Kurii Rzymskiej z XIII w.⁹⁵

Ważną rolę w uporządkowaniu liturgii ustanowienia lektorów odegrał Wilhelm Durand (zm. w 1296 r.). W swoim pontyfikale przedłożył celebrację w pierwszej księdze w rozdziale zatytułowanym: *De ordinatione lectoris*. Obrzęd rozpoczął się po odczytaniu lekcji, kiedy archidiakon wzywał każdego z kandydatów. Podchodzili oni do biskupa i klęcząc przed nim, trzymali zapalone świece. Następnie zwracał się do nich w przemowie: *Electi, fratres karissimi...*⁹⁶, której tekst znacznie przekracza wcześniejsze znane wersje. Przemawiając wskazywał na funkcję, jaką będą spełniać podczas liturgii, gdy będą czytać lub śpiewać lekcje oraz błogosławić chleb i nowe owoce. Zachęcał, aby poznawali słowo Boże, które będą wyraźnie oznajmiać ludowi. Dlatego też zachęcał, aby to, co będą czytać ustami, przyjęli z wiarą w sercu i wypełniali w życiu, tak, aby pouczali swoim przykładem. Po znanej formule: *Accipite et estote...*⁹⁷ kandydaci podchodzili do biskupa

⁹³ *Domine sancte, pater omnipotens, aeterne Deus, benedicere dignare hos famulos tuos N. in officium lectorum, ut assiduitate lectionum sint apti pronuntiare verba vitae, et mentis ac vocis distinctione populo monstrare intellegibilia et in utroque sanctae ecclesiae gratiam pro suis modulis spirituali devotione resonent. Zob. Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle, 16–17.*

⁹⁴ Por. *Le Pontifical Romaine du XII^e siècle*, 125–126.

⁹⁵ Por. 1940. *Le Pontifical de La Curie Romaine au XIII^e siècle*. W *Le Pontifical Romain au moyen-âge*. T. 2. Wyd. Michael Andrieu, 330–331. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.

⁹⁶ *Electi, fratres karissimi, ut sitis lectores in domo Dei nostri officium vestrum agnoscite et implete. Potens est enim Deus ut augeat vobis gratiam perfectionis eterne. Lectorem siquidem oportet legere ea que predicat et lectiones cantare et benedicere panem et omnes fructus novos. Studete igitur verba Dei, lectiones videlicet sacras distincte et aperte ad intelligentiam et edificationem fidelium absque omni mendatio falsitatis proferre, ne veritas divinarum lectionum incuria vestra ad destructionem audientium corrumpatur. Quod autem ore legitis, corde credatis atque opere compleatis, quatenus auditores vestros verbo pariter et exemplo vestro docere possitis. Ideoque, dum legitis, in alto loco ecclesie statis ut ab omnibus audiamini et videamini, figurantes positione corporali vos in alto virtutum debere conversari, quatenus cunctis a quibus audimini et videmini, celestis vite formam prebeatis, quod in vobis Deus impleat per gratiam suam. Amen; 1940. *Le Pontifical de Guillaume Durand*. W *Le Pontifical Romain au moyen-âge*. T. 3. Wyd. Michael Andrieu, 342–343. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.*

⁹⁷ *Accipite et estote verbi Dei relatores, habituri, si fideliter et utiliter impleveritis officium vestrum, partem cum hiis qui verbum Dei bene ministraverunt ab initio. Zob. Le Pontifical de Guillaume Durand, 343.*

i dotykali prawą ręką lekcjonarz. Celebracja kończyła się zachętą *Oremus, dilectissimi...*⁹⁸ oraz modlitwą *Domine sancte, pater omnipotens...*⁹⁹, podczas której kandydaci klęczeli. Obrzęd ustanowienia lektorów z uzupełnionymi rubrykami znalazł się w Pontyfikale Piccolominiego z XV w.¹⁰⁰, a następnie w *Pontificale Romanum* z 1595–1596 r.¹⁰¹

Obrzęd ustanowienia lektorów został zmieniony dopiero po Soborze Watykańskim II na mocy *Ministeria quaedam* z 1972 r. Obecnie po przedstawieniu kandydatów, po odczytaniu Ewangelii i homilii, kapłan udziela błogosławieństwa nowym lektorom. W modlitwie: *Boże, źródło światłości i dobroci...* prosi, aby nieustannie rozważali słowo Pana i przekazywali je ludowi. Znakiem przyjętej posługi jest wręczenie Pisma Świętego¹⁰².

2. Posługa śpiewu w czasie liturgii słowa

Drugą posługą spełnianą podczas liturgii słowa jest funkcja muzyków – psalterzysty, *scholi cantorum* i chóru. Posługa ta dotyczy zwłaszcza śpiewów międzylekcyjnych oraz śpiewu *Alleluja*.

2.1. Psalterzysta

Początkowo psalterzyści mogli zawierać związki małżeńskie, o czym świadczą *Konstytucje apostołskie* z 380 r.¹⁰³ Późniejsze synody, jak synod w Kartaginie w 397 r., zaliczały psalmistów do duchownych, podobnie jak lektorów i kantorów¹⁰⁴. Na synodzie w Laodycei z IV w. postanowiono, że miejscem spełniania posługi

⁹⁸ *Oremus, dilectissimi, Deum patrem omnipotentem, ut super hos famulos (...) impleant. Per. Amen.* Zob. *Le Pontifical de Guillaume Durand*, 343.

⁹⁹ *Domine sancte, pater omnipotens, eterne Deus, benedicere dignare hos famulos (...) consulant Per. Amen.* Zob. *Le Pontifical de Guillaume Durand*, 343.

¹⁰⁰ Por. *Il „Pontificalis Liber” di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo (1485)*. 2006. Wyd. Manlio Sodi, 21–23. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.

¹⁰¹ Por. 1595. *Pontificale Romanvm Clementis VIII. Pont. Max. iussu restitutum atque editum*. Romae: Apud Iacobum Lunam. Impensis Leonardi Parasoli & Sociorum, 21–24.

¹⁰² Por. 2014. *Obrzędy ustanowienia lektorów i akolitów oraz przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu. Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI: Obrzędy ustanowienia lektorów i akolitów*. Katowice: Księgarnia św. Jacka, 19–21.

¹⁰³ Por. *Konstytucje apostołskie*, 278*.

¹⁰⁴ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 95*.

psalterzysty będzie pulpit, z którego lektor odczytywał czytania: „Poza ustanowionymi kantorami, którzy wchodzą na ambonę i śpiewają z księgi, nikt inny nie ma prawa śpiewać psalmów w kościele”¹⁰⁵. Na tym samym synodzie postanowiono, że lektorzy i psalmiści nie mogli nosić stuły¹⁰⁶.

Od pełniących posługi w Kościele podczas liturgii wymagano, aby postępowali zgodnie z przyjętą obyczajowością, aby dawali w ten sposób dobry przykład. W rozporządzeniach synodu w Irlandii z 456–465 r. w kanonie 10. zapisano: „Gdyby ktoś okazał się dobry w śpiewaniu psalmów, a potem przestał i zapuścił włosy, powinien zostać wykluczony z Kościoła, aż powróci do poprzedniego stanu”¹⁰⁷. Był on bowiem zaliczony do wyznawców (*confessores*), którzy poprzez posługę śpiewu wyznawali wiarę i mieli innych utwierdzać w wierze. Tym bardziej było to ważne, aby śpiewak nie zachwycał się jedynie swoim głosem, gdyż wówczas, jak przypomniano na synodzie w Rzymie w 595 r., przywołuje on swymi obyczajami gniew Boży, gdy lud zachwyca się jego głosem¹⁰⁸.

Do pełnionej funkcji psalterzysty powrócono dopiero po Soborze Watykańskim II. Na uwagę zasługuje fakt, że o osobie pełniącej tę posługę w czasie liturgii słowa wspomina *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (nr 61). Jego bowiem zadaniem jest wykonanie psalmu responsoryjnego (nr 102). Psalterzysta wraz z innymi posługującymi przed rozpoczęciem liturgii mieli przygotować celebracje. W ten sposób harmonijny układ i sprawowanie obrzędów ma ułatwiać duchowy udział wiernych w Eucharystii (nr 352).

Obrzęd ustanowienia psalmisty, czyli kantora, przekazano w *Dawnych Statutach Kościoła* z ok. 475–485 r. Jak zapisano: „Psalmista, czyli kantor, może przyjąć funkcję śpiewania bez wiedzy biskupa tylko na polecenie prezbitera, gdy prezbiter powie mu: Bacz, abys w to, co ustami śpiewasz, sercem wierzył, a to, w co sercem wierzył, potwierdzał czynami”¹⁰⁹. Te same rubryki i formułę zapisano w Sakramentarzu Gelazjańskim Starszym¹¹⁰. Zgodnie z Pontyfikalem rzymsko-germańskim podczas wypowiedzania tych formuł kandydatowi

¹⁰⁵ *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 113*.

¹⁰⁶ Por. *Dokumenty synodów od 381 do 431 roku*, 114*.

¹⁰⁷ *Dokumenty synodów od 431 do 504 roku*, 190*.

¹⁰⁸ Por. *Dokumenty synodów od 553 do 600 roku*, 229*–230*.

¹⁰⁹ *Psalmista, id est cantor, potest absque scientia episcopi sola iussione presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi presbytero: Vide ut quod ore cantas, corde credas; et quod credis, operibus comprobas.* Zob. *Dokumenty synodów od 431 do 504 roku*, 271.

¹¹⁰ *Psalmista, id est cantor, potest absque scienda episcopi, sola iussione praesbyteri, officium suscipere cantandi dicente sibi praesbytero: Uide, ut quod ore cantas, corde credas; et quod corde credis, operibus probes.* Zob. *Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli*, 117.

podawano antyfonarz¹¹¹. O przekazaniu antyfonarza już nie wspominają ani Pontyfikał rzymski z XII w.¹¹², ani Pontyfikał Kurii Rzymskiej¹¹³, ani Pontyfikał Wilhelma Duranda¹¹⁴. O obrzędzie psalmisty zapisano na samym końcu w Pontyfikalu rzymskim z 1595–1596 r., gdzie podano tę samą formułę znaną od wieków¹¹⁵.

2.2. *Schola cantorum* – chór

Oprócz psalmisty inną funkcję podczas liturgii słowa pełnią: kantor, *schola cantorum*, a również chór. Już od V w. jednym ze śpiewów wykonywanych przez nich było *Alleluja* przed Ewangelią. Do Soboru Trydenckiego posługę tę pełnili głównie duchowni, ale od XVI w. po raz pierwszy jest mowa o kantorach świeckich. Wymagano jednak, aby tę posługę pełniły osoby duchowne ubrane w komże, o czym wspomniano na synodzie w Mediolanie w 1565 r. Instytucja kantorów świeckich zanika w XIX w. Jedną z przyczyn był fakt, że funkcję tę przejmował organista¹¹⁶. Ponadto papież św. Pius X (1903–1914) z rezerwą odnosił się do solowych śpiewów w czasie Mszy św. i nie powinien on przeważać, o czym zaznaczył w *Tra le sollecitudini*¹¹⁷.

Na posługę kantora podczas liturgii na nowo zwrócono uwagę po Soborze Watykańskim II. O funkcji tej wspomniano w instrukcji *Inter Oecumenici* z 1964 r., wymieniając pośród innych posług funkcję kantora. Należy jednak podkreślić, że ta funkcja wymieniania jest pośród tych, które spełniane są przez duchownych niższych stopni¹¹⁸. Dopiero w instrukcji *Musicam sacram* zaznaczono, że w miejscach, gdzie nie można zorganizować scholi, posługę prowadzenia śpiewów należy powierzyć kantorom, którzy będą odpowiednio przygotowani. We-

¹¹¹ *Psalmistae id est cantores, possunt absque scientia episcopi sola iussione presbiteri officium suscipere cantandi, donante ei presbitero vel potius episcopo antiphonarium in manus et dicendo sibi: Videte ut quod ore cantatis corde credatis et quod corde creditis operibus probetis.* Zob. *Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*, 14–15.

¹¹² Por. *Le Pontifical Romaine du XII^e siècle*, 124–125.

¹¹³ Por. *Le Pontifical de La Curie Romaine au XIII^e siècle*, 329.

¹¹⁴ Por. *Le Pontifical de Guillaume Durand*, 335.

¹¹⁵ Por. *Pontificale Romanum Clementis VIII. Pont. Max. iussu restitutum atque editum*, 705.

¹¹⁶ Por. Ireneusz Pawlak. 2000. *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia, 234.

¹¹⁷ Por. Pius X. 2002. *O muzyce i śpiewie kościelnym* (22.11.1903). Warszawa: Wydawnictwo Te Deum, nr 12.

¹¹⁸ Por. *Sacra Congregatio Rituum*. 1964. „*Instructio Inter Oecumenici*” (26.09.1964), 880.

dług tej instrukcji postanowiono, że również kobiety mogły pełnić tę funkcję (nr 21–22)¹¹⁹.

Oprócz kantora i *scholi cantorum* szczególną funkcję spełniają chóry, których zadaniem w czasie liturgii słowa jest śpiew *Alleluja*. Chóry we wczesnym średniowieczu składały się z osób tworzących gminę chrześcijańską. Poprzez wyłączenie z chóru kobiet posługę tę pełnił kler. Gdy trudniejsze partie wielogłosowe przejął chór, wówczas uczestnikami byli również świeccy. Początkowo były to niewielkie zespoły śpiewacze, które dopiero w XVIII i XIX w. osiągały większe rozmiary¹²⁰. Szczególny rozwój chórów kościelnych nastąpił w XIX w. Był on związany z ruchem cecyliąńskim. W tym czasie jednak uważano, że zespoły te powinny składać się z osób duchownych. Kiedy z chórów kościelnych wyłączono kobiety, ich głosy zastępowali młodzi chłopcy lub kastraci. Praktyka ta spotkała się jednak w XVIII w. ze sprzeciwem papieża Benedykta XIV¹²¹.

Kobiety nie mogły wstępować na chór i brać udział w śpiewie chóru. Oficjalnie zakaz ten został wyrażony przez papieża św. Piusa X. W *motu proprio* „*Tra le sollecitudine*” zaznaczył, że śpiewacy w kościele sprawują prawdziwą służbę liturgiczną i dlatego niewiasty, jako niezdolne do takiego oficjum, nie mogą być dopuszczone do uczestnictwa w chórze lub kapeli kościelnej. Jeżeli więc zachodzi potrzeba użycia wysokich głosów sopranowych lub kontraltowych, to muszą one być wykonywane przez chłopców¹²². To dość rygorystyczne stanowisko zostało złagodzone dopiero przez papieża Piusa XII (1939–1958), który zapisał w encyklice *Musicae sacrae disciplina* z 1955 r., że gdzie nie można założyć takiego zespołu śpiewaczego (*schola cantorum*) z powodu braku odpowiedniej liczby chłopców-śpiewaków, zezwala się, aby mieszany zespół mężczyzn i kobiet lub dziewcząt w miejscu na to specjalnie przeznaczonym, a znajdującym się na zewnątrz prezbiterium, mógł wykonywać teksty liturgiczne podczas uroczystej Mszy św., byleby mężczyźni byli całkowicie oddzieleni od kobiet i dziewcząt, i by wykluczyć wszelką niestosowność¹²³. Wszystkie zwyczaje, zakazy i ograniczenia dotyczące osób uczestniczących w chórze kościelnym ostatecznie zostały zmienione w instrukcji

¹¹⁹ Por. Sacra Congregatio Rituum. 1967. „*Instructio Musicam sacram*” (05.03.1967). *Acta Apostolicae Sedis* 59: 306–307.

¹²⁰ Por. Ireneusz Pawlak. 1985. Chór. I. W aspekcie muzycznym. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 3. Red. Romuald Łukaszyk, Ludomir Bieńkowski, Feliks Gryglewicz, 264. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.

¹²¹ Por. Pawlak. 2000. *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*, 252.

¹²² Por. Pius X. 2002. *O muzyce i śpiewie kościelnym* (22.11.1903), nr 13.

¹²³ Por. Pius XII. 1956. „*Litterae encyclicae Musicae sacrae disciplina*” (25.12.1956). *Acta Apostolicae Sedis* 48: 23.

Musicam sacram, według której zezwolono na udział w zespołach śpiewaczych kobiet. Miały one jednak zajmować miejsce poza prezbiterium¹²⁴.

Podsumowanie

Najstarsze posługi spełniane przez świeckich podczas liturgii słowa dotyczą czytania Pisma Świętego i śpiewów międzylekcyjnych. O spełnianiu posługi czytania w czasie Mszy św. świadczy już *Apologia* I św. Justyna. Pierwsze wieki chrześcijaństwa przekazały wiele informacji, że we wspólnotach istniały funkcje liturgiczne i przy spełnianiu dzieł miłosierdzia obowiązywał podział ról. Wśród nich byli lektorzy, do których zaliczano młodych chłopców. Ich ustanowienia dokonywali przełożeni wspólnoty. Świadectwem tej posługi są pisma Ojców Kościoła, jak św. Cypriana, Tertuliana, św. Ambrożego, św. Paulina z Noli oraz św. Sydoniusza Apolinarego. W tym miejscu należy jednak podkreślić, że dość wcześnie proklamacja Ewangelii była zastrzeżona diakonom. Jeżeli lektorzy odczytywali perykopę ewangeliczną, to nie mogli pozdrawiać ludu.

Lektorzy w pierwszych trzech wiekach byli przede wszystkim osobami świeckimi, którzy już w IV i V w. mieli spełniać tę posługę do 20. roku życia. Oni podlegali również dyscyplinie kościelnej i jurysdykcji miejscowego biskupa. Według świadectw z IV i V w. można zauważyć podwójną drogę posługi lektorów: albo jako kandydaci do kapłaństwa, albo jako małżonkowie. Zwłaszcza w *Konstytucjach apostoelskich* podkreślono, że święcenia lektoratu mieli przyjąć przed zawarciem małżeństwa. W Rzymie natomiast lektorat od czasów papieża Syrycjusza stawał się jednym ze stopni do przyjęcia święceń i wejścia do stanu duchownego. Doprowadziło to do zarezerwowania czytań podczas liturgii słowa przez wieki osobom duchownym. Stan ten od strony prawnej został zmieniony po Soborze Watykańskim II, kiedy początkowo pozwolono na spełnianie tej posługi nie tylko mężczyznom, ale również kobietom, ale poza prezbiterium. Ta praktyka została zmieniona dopiero po wydaniu mszału w 1970 r.

Drugą posługą spełnianą początkowo przez osoby świeckie była posługa śpiewu międzylekcyjnego oraz śpiewu procesyjnego, do którego zaliczano *Alleluja*. Początkowo nawet jako duchowni mogli oni zawierać związki małżeńskie. Na Wschodzie dość wcześnie, gdyż pod koniec IV w., zaliczano te osoby do duchownych. Wprawdzie na Zachodzie psalterzysta nie był zaliczany do stopni święceń niższych, ale aż do Soboru Watykańskiego II w Pontyfikale rzymskim występuje

¹²⁴ Por. *Sacra Congregatio Rituum*. 1967. „*Instructio Musicam sacram*” (5.03.1967), 307.

obrzęd ich ustanowienia. Do funkcji świeckiego psalterzysty, czyli kantora psalmu, powrócono po Soborze Watykańskim II. Proklamując słowo Boże poprzez śpiew psalmu, spełnia swoją posługę z ambony. Podobnie po Soborze Watykańskim II przywrócono możliwość pełnienia posługi w *schola cantorum* przez osoby świeckie, w tym przez kobiety. Wyraźnie pozwolono na to zgodnie z instrukcją *Musicam sacram* z 1967 r. Wydaje się jednak, że najdłużej posługa świeckich, w tym kobiet, była obecna w chórach. W klasycznym okresie rozwoju tych zespołów śpiewających (XIX w.) zdecydowanie wyłączono z nich kobiety. Dopiero papież Pius XII zezwolił na udział kobiet w chórach kościelnych, ale zaznaczając, że miały być one oddzielone od mężczyzn.

Klerykalizację pełnionych funkcji przypieczętował zwyczaj ustanawiania lektorów i psalterzystów w formie święceń. Najstarsze świadectwo ustanowienia lektora znajduje się w *Tradycji apostoelskiej*, ale pierwsze teksty tego obrzędu wraz z przekazaniem lekcjonarza zamieszczono w *Dawnych statutach Kościoła* z V w. Uporządkowanie liturgii ustanowienia lektorów miało miejsce w Pontyfikacie Wilhelma Duranda, a obrzęd ten był sprawowany do reformy *Vaticanum II*. Obrzęd ustanowienia lektorów został zmieniony po wydaniu *Ministeria quaedam*. Najstarsze świadectwo ustanowienia psalterzystów występuje również w *Dawnych statutach Kościoła*. Znakiem pełnionej posługi było wręczenie antyfonarza.

Zarówno rozporządzenia soborów i synodów, jak też teksty liturgiczne podkreślają, że w pełnieniu posługi lektora czy psalterzysty ważnym jest również prowadzenie życia zgodnego z wiarą. Nie tylko umiejętność odczytania i odśpiewania tekstów liturgicznych jest w centrum spełnianej przez nich misji, ale świadectwo wiary. Teksty te szczególnie mogą służyć pomocą w formacji osób świeckich do pełnienia tych posług w liturgii słowa w czasach współczesnych.

Bibliografia

- Ambrosius. *De excessu fratris sui Satyri libri duo*. PL 16, 1309.
- Andrieu Michael. 1948. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 2. Leuven: Edité par Peeters Publishers.
- Andrieu Michael. 1951. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 3. Leuven: Edité par Peeters Publishers.
- Andrieu Michael. 1956. *Les Ordines Romani du haut moyen-âge*. T. 4. Leuven: Edité par Peeters Publishers.
- Canon vel constitutio Silvestri episcopi Urbis Romae, et domini Constantini Augusti, qualiter ecclesiastici gradus custodiantur, vel religio*. PL 8, 835.

- Codex Iuris Canonici auctoritate Joannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983). 1983. Acta Apostolicae Sedis 75 (pars II): 1–317. Tekst polski: Kodeks prawa kanonicznego (stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski). 2022. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (25.01.1917). 1917. Acta Apostolicae Sedis 9 (pars II): 1–593.
- Cyprianus. *Epistola XXXIII: Ad clerum et plebem, de Aurelio lectore ordinato*. PL 4, 317–320.
- Cyprianus. *Epistola XXXIV: Ad clerum et plebem, de Celerino lectore ordinato*. PL 4, 320–324.
- Decreta authentica Congregationis Sacrorum Rituum ex actis eiusdem collecta eiusque auctoritate promulgata sub auspiciis ss. domini nostri Leonis Papae XIII*. T. 1. 1898. Romae: Ex Typographia Polyglotta.
- Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 1. 2002. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 2. 2003. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dokumenty Soborów Powszechnych*. T. 4. 2004. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dokumenty synodów od 381 do 431 roku* (Synody i kolekcje praw. T. 4). 2010. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dokumenty synodów od 431 do 504 roku* (Synody i kolekcje praw. T. 6). 2011. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dokumenty synodów od 50 do 381 roku* (Synody i kolekcje praw. T. 1). 2006. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dokumenty synodów od 506 do 553 roku* (Synody i kolekcje praw. T. 8). 2014. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Dokumenty synodów od 553 do 600 roku* (Synody i kolekcje praw. T. 12). 2020. Oprac. Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Euzebiusz z Cezarei. 1924. *Historia kościelna. O męczennikach palestyńskich* (Pisma Ojców Kościoła. T. 3). 1924. Poznań: Fiszer i Majewski.
- Głowacki Zbigniew. 2016. „Sakramentalność liturgii słowa Bożego we Mszy Świętej”, *Roczniki Teologiczne* 63 (8): 5–19.
- Hieronimus. *Epistola CXLVII. Ad Sabinianum lapsum*. PL 22, 1200.
- Il „Pontificalis Liber” di Agostino Patrizi Piccolomini e Giovanni Burcardo (1485)*. 2006. Wyd. Manlio Sodi. Città del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana.
- Ioannes Paulus. 1989. „Adhortatio apostolica post-synodalis *Christifideles laici*” (24.01.1989). Acta Apostolicae Sedis 81: 393–521.
- Jungmann Josef A. 1962. *Missarum sollemnia*. Wien – Freiburg – Basel: Verlag Herder.

- Konstytucje apostolskie* (Synody i kolekcje praw. T. 2). 2007. Oprac. Arkadiusz Baron, Henryk Pietras. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Krakowiak Czesław. 2006. „Lektor w historii i we współczesnych dokumentach Kościoła. Kobieta lektor”. *Anamnesis* 46: 59-73.
- Le Pontifical de Guillaume Durand. W *Le Pontifical Romain au moyen-âge*. T. 3. 1940. Wyd. Michael Andrieu. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Le Pontifical de La Curie Romaine au XIII^e siècle. W *Le Pontifical Romain au moyen-âge*. T. 2. 1940. Wyd. Michael Andrieu. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Le Pontifical Romaine du XII^e siècle. W *Le Pontifical Romain au moyen-âge*. T. 1. 1938. Wyd. Michael Andrieu. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Le Pontifical Romano-Germanique du dixième siècle*. T. 1. 1963. Wyd. Cyrille Vogel, Reinhard Elze. Città del Vaticano: Biblioteca Apostolica Vaticana.
- Le Sacramentaire Grégorien. Ses Principales Formes d'après les plus anciens Manuscrits*. T. 1. 1971. Wyd. Jean. Deshusses. Fribourg: Éditions universitaires.
- Leonus Magnus. *Epistola CLXVII. Ad Rusticum Narbonensem episcopum*. PL 54, 1204.
- Liber Sacramentorum Romanae Aeclesiae ordinis anni circuli* (Cod. Vat. Reg. lat. 316/Paris Bibl. Nat. 7193, 41/56 Sacramentarium Gelasianum). 1960. Wyd. Leo C. Mohlberg. Roma: Herder.
- Martini Aldo. 1979. *Il cosiddetto pontificale di Poitiers (Paris, Bibliothèque de l' Arsenal, cod. 227)*. Roma: Herder.
- Nadolski Bogusław. 2006. *Leksykon liturgii*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Obrzędy ustanowienia lektorów i akolitów oraz przyjęcia kandydatów do diakonatu i prezbiteratu. Pontyfikał Rzymski odnowiony zgodnie z postanowieniem świętego Soboru Powszechnego Watykańskiego II wydany z upoważnienia papieża Pawła VI: Obrzędy ustanowienia lektorów i akolitów*. 2014. Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Ordo Missae. Editio typica*. 1969. Città del Vaticano: Typis Polyglottis Vaticanis.
- Paprocki Henryk. 1976. „Hipolita Rzymskiego Tradycja apostolska: wstęp, przekład, komentarz”. *Studia Theologica Varsaviensia* 14 (1): 145–169.
- Paulinus Nolanus. *De s. Felice Natalitium Carmen IV*. PL 61, 470.
- Paulus VI. 1972. „Litterae apostolicae motu proprio datae *Ministeria quaedam*” (15.08.1972). *Acta Apostolicae Sedis* 64: 529–534.
- Pawlak Ireneusz. 2000. *Muzyka liturgiczna po Soborze Watykańskim II w świetle dokumentów Kościoła*. Lublin: Wydawnictwo Muzyczne Polihymnia.
- Pawlak Ireneusz. 1985. Chór. I. W aspekcie muzycznym. W *Encyklopedia Katolicka*. T. 3. Red. Romuald Łukaszyk, Ludomir Bieńkowski, Feliks Gryglewicz, 263–265. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Pius X. 2002. *O muzyce i śpiewie kościelnym* (22.11.1903). Warszawa: Wydawnictwo Te Deum.
- Pius XII. 1956. „Litterae encyclicae *Musicae sacrae disciplina*” (25.12.1956). *Acta Apostolicae Sedis* 48: 5–26.

- Pontificale Romanvm Clementis VIII. Pont. Max. iussu restitutum atque editum.* 1595. Romae: Apud Iacobum Lunam. Impensis Leonardi Parasoli & Sociorum.
- Righetti Mario. 2005. *Manuale di storia liturgica.* Milano: Ancora.
- Sacra Congregatio pro Cultu Divino. 1970. „Instructio *Liturgicae instaurationes*” (5.09.1970). *Acta Apostolicae Sedis* 62: 692–704.
- Sacra Congregatio pro Cultu Divino. 1980. „Instructio *Inaestimabile donum*” (3.04.1980), *Acta Apostolicae Sedis* 72: 331–343.
- Sacra Congregatio Rituum. 1964. „Instructio *Inter Oecumenici*” (26.09.1964), *Acta Apostolicae Sedis* 56: 877–900.
- Sacra Congregatio Rituum. 1967. „Instructio *Musicam sacram*” (5.03.1967). *Acta Apostolicae Sedis* 59: 300–320.
- Sidonius Apollinaris. *Liber IV, Epistola 25.* PL 58, 532.
- Siricius. *Epistola I. Ad Himerium episcopum Tarraconensem.* PL 13, 1142.
- Sobór Watykański II. Konstytucja o liturgii *Sacrosanctum Concilium.* 2012. W *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje.* Red. Maria Przybył, 48–78. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Święty Justyn. 1926. *Apologia – Dialog z Żydem Tryfonem* (Pisma Ojców Kościoła. T. 4). Poznań: Fiszer i Majewski, 77.
- Tertulianus. *Liber de praescriptionibus adversus haereticos.* PL 2, 56–57.

WALDEMAR JAN PAŁECKI MSF, prezbiter w zgromadzeniu Misjonarzy Świętej Rodziny, prof. dr hab., kierownik Katedry Historii Liturgii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji; e-mail: waldemar.palecki@kul.pl